

развитию оппортунистического поведения персонала, к оттоку высококвалифицированных кадров в страны дальнего и ближнего зарубежья.

В-третьих, важную роль в обеспечении прав собственников рабочей силы играют институты минимальной заработной платы и прожиточного минимума. Уровень минимальной заработной платы и прожиточного минимума в Украине сегодня не обеспечивает простого типа воспроизводства рабочей силы, не обеспечивает формирование средней заработной платы как основы качественного воспроизводства труда, не обеспечивает формирование стимулов к высококачественному труду. Изменение ситуации предполагает совершенствование методико-методологической базы расчетов и переход к международным стандартам.

В-четвертых, развитие промышленных компаний в современных условиях неразрывно связано с коллективно-договорным регулированием трудовых отношений, их институализацией по параметрам социального партнерства. В Украине коллективно-договорное регулирование получило достаточное распространение, однако многие положения коллективных договоров имеют формальный характер и не выполняются. Коллективные договора сегодня не обеспечивают реализацию целей персонала. Они не являются формой развития коллективных стратегий, не обеспечивают решение вопросов эффективности производства, баланса интересов основных участников корпоративного производства: предприятия, руководителей, персонала, акционеров, государства.

Сегодня реструктуризация промышленных компаний закономерно выступает в качестве их рыночной реформы. В теоретико-методическом плане предметом реструктуризации должна стать, прежде всего, система производственных или внутрифирменных отношений предприятия. Эффективность реструктуризации промышленных компаний предполагает создание в стране соответствующего нормативно-правового обеспечения, отражающего институализацию отношений корпоративной собственности и социально-трудовых отношений как факторов, определяющих конкурентоспособность промышленных компаний в современных условиях, динамизм производительных сил.

Литература

1. Кондратьев В.В., Краснова В.Б. Реструктуризация управления компанией: 17- модульная программа для менеджеров "Управление развитием организации". Модуль 6. – М.: ИНФРА – М, 2000. – 240 с.
2. Маслов С. Необходимость и понятие реструктуризации компании в условиях переходной экономики // Фондовый рынок. – 1998. - № 31. – С. 18-21.
3. Пахомов Ю.Н. Спрос и монетизация как предпосылки и факторы качественного роста // Економічний часопис – ХХІ. – 2002. - № 10. – С. 29-34.
4. Реформа системи банкрутства в Україні. Агентство з питань банкрутства; За ред. О.Г.Тарасенка. – К.: Преса України, 2000. – 528 с.
5. Заглинський А.О. Проблеми розвитку ринкових відносин у сфері зайнятості трудових ресурсів. Рівне: ППФ "Волинські обереги". – 2002. – 400 с.
6. Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць. Спец. вип. До 100-річчя Київського національного економічного університету та 40-річчя кафедри управління персоналом. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики. Т.2. Управління персоналом в організаціях. – К.: КНЕУ, 2005. – 383 с.

УДК 349.6

І.М. Пожарицька, к.е.н., доцент,
Національна академія природоохоронного і курортного будівництва

НОРМАТИВНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ

Міжнародні стандарти ISO серій 9000 «Системи управління якістю» і 14000 «Системи менеджменту навколишнього середовища» підкреслюють важливість аудиту як управлінського засобу моніторингу і перевірки фактичного впровадження політики організації у сфері якості і (або) її екологічної політики.

Прийнятий Закон України «Про екологічний аудит» визначив основні правові і організаційні засади здійснення нового напрямку аудиту – екологічного, спрямованого на підвищення екологічної обґрунтованості і ефективності діяльності суб'єктів господарювання [1]. Раніше Державний науково-дослідницький інститут метрології вимірювальних і управляючих систем (ДНДІ «Система») спільно з

Технічним комітетом стандартизації «Управління якістю і забезпечення якості» розробили і Держспоживстандарт України затвердив національний стандарт ДСТУ ISO 19011:2003 «Настанова щодо здійснення аудитів систем управління якістю і (або) екологічного управління» [2]. Даний національний стандарт замінив раніше діючі національні стандарти ДСТУ ISO 10011- 97, ДСТУ ISO 14010-97 і відповідає міжнародному стандарту ISO 19011:2002 з аналогічною назвою. Проте, існують деякі розбіжності в термінології і визначенні понять, які повинні бути врегульовані прийнятим ДСТУ 19011. Таким чином, відсутність чіткого визначення термінів екологічного аудиту, на яких базуються критерії оцінки, не дозволяє належним чином формулювати адекватні функціональні межі програми екоаудиту, що є актуальним при формуванні політики підприємства в області охорони навколишнього середовища.

Метою статті є критична оцінка термінів і визначень екологічного аудиту з урахуванням оновленої нормативної бази, а також формулювання пропозицій по розвитку принципових аспектів екоаудиторської діяльності.

Розглянемо існуючі підходи до основних термінів і визначень понять в національній нормативній базі, регулюючій питання екологічного аудиту (табл. 1) [1, 2].

Розглянуті основні визначення термінів екологічного аудиту не є однозначними згідно оновленої національної нормативно- правової бази. Визначення терміну «екологічний аудит» присутнє тільки в Законі України «Про екологічний аудит», і на погляд багатьох учених, наприклад, Е.Петрік, не є вичерпним [3, с. 51-57]. При цьому дане визначення багато в чому схоже з терміном «внутрішній аудит», представленим в ISO 14001:2004 «Системи менеджменту навколишнього середовища», тільки стосовно рівня організації. Визначення терміну «аудит» в ДСТУ ISO 19011:2003 відповідає міжнародному ISO 9001 «Система менеджменту якості». Детальнішому вивченню дефініції «екологічний аудит», з власним уточненням формулювання, буде присвяче окреме дослідження.

Законодавчо, по видах, екоаудит ділиться на внутрішній і зовнішній згідно ознаці суб'єктів (користувачів інформації). У Законі України також виділяються форми: добровільний і обов'язковий, проте їх можна назвати видами залежно від критерію обов'язковості. Безумовно, дана класифікація видів екоаудиту неповна. Теоретично можна виділити ще декілька ознак: залежно від об'єктів може здійснюватися екоаудит виробничих об'єктів, екоаудит на режимних об'єктах, інформація про яких містить державну таємницю, екоаудит проектної документації, екоаудит системи управління та ін.

Залежно від рівня можна виділити екологічний аудит державних структур, транснаціональних корпорацій, галузі, території (регіону), муніципальної освіти, підприємства. По характеру екоаудит, на наш погляд, може бути підтверджуючий, системно-орієнтований і базується на ризику. Залежно від об'єму екоаудит може бути комплексний і тематичний; за часом здійснення: що повторюється і первинний; по періодичності: періодичний і неперіодичний; по наявності аудиторського висновку: атестований або неатестований (екологічний консалтинг).

Аналогічно видам, обмеженим є і перелік об'єктів екологічного аудиту в законодавстві. На наш погляд, об'єкти екоаудиту можна розширити, виділивши різні підходи до визначення ролі екологічного аудиту: як форми екологічного контролю; як інструменту екологічної експертизи; як елементу системи екологічного менеджменту; як етапу оцінки дії на навколишнє середовище (ОВОС) проектів планів і програм будівництва; як аналога загального аудиту (перевірки фінансової звітності, платіжно-розрахункової документації, податкових декларацій вимогам екологічного законодавства); як виду підприємницької діяльності.

Перелік принципів екологічного аудиту, відображених в національній нормативно-правовій базі, включає змішення етичних і методологічних (фундаментальних) принципів. Проведені дослідження показали, що із законодавчого переліку до методологічних принципів екологічного аудиту можна віднести: законність, наукову обґрунтованість, задокументованість, персональну відповідальність аудитора. Решта принципів є етичними. Також, на наш погляд, принципи аудиту, як і інших управлінських функцій, можна розділити на три категорії залежно від мети і характеру, структури і процесу.

Критерії екоаудиту є мабуть єдино незаперечними поняттями, оскільки обґрунтовуються вимогами охорони навколишнього природного середовища, врегульовані законодавчо. Проте, ранжирування критеріїв екоаудиту також можна уточнити залежно від різних підходів до визначення ролі екологічного аудиту, аналогічно класифікації об'єктів, наприклад: техногенна безпека навколишнього середовища; механізм підвищення інвестиційної привабливості підприємства; соціальний імідж підприємства та ін.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика термінів екологічного аудиту

Терміни (поняття)	ДСТУ ISO 19011:2003	Закон України «Про екологічний аудит»
Аудит (екологічний аудит)	Аудит - систематичний, незалежний і задокументований процес отримання доказів аудиту і об'єктивного їх оцінювання з метою визначення ступеня виконання критеріїв аудиту	Екологічний аудит - це документально оформлений системний незалежний процес оцінки об'єкту екологічного аудиту, який включає збір і об'єктивну оцінку доказів для встановлення відповідності певних видів діяльності, заходів, умов, системи управління навколишнім природним середовищем і інформації з цих питань у відповідності законодавства України про охорону навколишнього природного середовища і іншим критеріям екологічного аудиту
Види аудиту (форми екологічного аудиту)	Внутрішні аудити, іноді названі «аудити першою стороною» проводяться звичайно самою організацією або від її імені для внутрішніх цілей, можуть служити підставою для декларації про відповідність. Зовнішні аудити, включають аудити, звичайно названі «аудити другою стороною» і «аудити третьою стороною». Аудити другою стороною проводяться сторонами, зацікавленими в діяльності організації, наприклад, споживачами або іншими особами за їх дорученням. Аудити третьою стороною проводяться зовнішніми, незалежними організаціями	Екологічний аудит ділять на внутрішній і зовнішній. Внутрішній екоаудит об'єкту проводиться за замовленням його власника або органу, уповноваженого на управління їм, для власних потреб. Зовнішній екоаудит проводиться за замовленням інших зацікавлених суб'єктів. Основними формами екологічного аудиту є добровільний або обов'язковий аудит. Добровільний екоаудит здійснюється щодо будь-яких об'єктів екологічного аудиту за замовленням зацікавленого суб'єкта за згодою керівника або власника об'єкту екоаудита. Обов'язковий екоаудит здійснюється за замовленням зацікавлених органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування щодо об'єктів або видів діяльності, які представляють підвищену екологічну небезпеку, а також в інших випадках, передбачених законом
Об'єкт аудиту	Організація, що перевіряється	1) підприємства, установи і організації, їх філіали і представництва або об'єднання, окремі виробництва, інші господарюючі об'єкти; 2) системи управління навколишнім природним середовищем; 3) інші об'єкти, передбачені законом
Критерії аудиту	Сукупність політики, методик або вимог. Критерії аудиту використовують як еталон (базис), з яким порівнюють докази аудиту	Вимоги нормативно-правових актів щодо охорони навколишнього природного середовища, методики, установки, організаційні вимоги, керуючись якими екоаудитор оцінює докази екоаудита, проводить їх аналіз і готує висновок щодо об'єкту екоаудита. Критерії екоаудиту визначаються в договорі на проведення екологічного аудиту
Принципи аудиту	Етична поведінка, чесність в наданні результатів, належна професійна ретельність, незалежність, підхід, який базується на доказі	Незалежність, законність, наукова обґрунтованість, об'єктивність, достовірність, документованість, конфіденційність, персональна відповідальність аудитора
Доказ аудиту	Протоколи, виклад фактів або інша інформація, яка є істотною для критеріїв аудиту і може бути перевірена. Докази аудиту можуть бути якісними або кількісними	Документально зафіксована інформація про діяльність об'єкту екоаудиту, яка може бути перевірена. Докази екоаудиту використовуються екоаудитором для визначення відповідності об'єкту екоаудиту вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища і іншим критеріям екоаудиту

Визначення доказу в аудиті (екоаудиті) є методично узгодженим і підлягає критичній оцінці тільки відносно вимог до аудиторських доказів, джерел їх отримання, а також видів документації, що містять докази.

Таким чином, в результаті порівняльного дослідження визначень термінів екологічного аудиту у вітчизняній нормативно-правовій базі встановлено, що більшість в термінології має неузгодженість і обмеженість. Це відноситься в першу чергу до видів, об'єктів, принципів екоаудиту. Також підлягає уточненню саме поняття екологічного аудиту з погляду підходів до визначення його ролі в системі охорони навколишнього середовища і екологічного менеджменту.

Подальшому дослідженню підлягають принципи організації екологічного аудиту залежно від функціональних, територіальних і нормативно-правових меж програми екоаудиту.

Література

1. Закон України «Про екологічний аудит» № 1862 від 24 червня 2004р.// ВВР.- 2004.-№12.- Ст.115.
2. ДСТУ ISO 19011:2003 Керівництво до здійснення аудитів систем управління якістю і (або) екологічного управління // Держспоживстандарт України. – ДО, 2004. – 24 с.
3. Петрік Е. Екологічний аудит в Україні: проблеми методики і організації // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. - № 8. – С.51-57.

УДК 330.341.1

В.С. Барило, аспірант, Национальный технический университет
„Харьковский политехнический институт”

СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ ИННОВАЦИЙ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА

Современное состояние мировой экономики доказывает, что уровень развития и динамизм инновационной сферы – науки, новых технологий, наукоемких отраслей и компаний – обеспечивает основу стойкого экономического роста общества, определяет роль и положение государства в системе международных отношений, степень его экономической безопасности. В последние десятилетия наращивание темпов научно-технического прогресса, стремительное развитие наукоемких производств дали новый толчок к интенсивным научным исследованиям сущности инноваций и инновационного развития. В мировом хозяйстве формируется новая парадигма развития общества на базе использования знаний и инноваций как важнейших экономических ресурсов. Инновации становятся стратегическим фактором экономического роста, влияют на структуру общественного производства, стабилизируют социальную ситуацию в стране.

Методические основы инноваций были заложены еще классической политэкономией и в дальнейшем получили развитие в различных направлениях экономических теорий. Так, некоторые аспекты экономических инноваций были рассмотрены в работе А. Смита при исследовании им роста доходов и благосостояния людей. Фактором, который обеспечивает рост доходов населения, являлось общественное разделение труда, которое и рассматривалось им как экономическая инновация [1, с. 74].

Целью статьи является освещение разнообразных точек зрения на сущность инноваций, раскрытие содержания категории «инновация» под воздействием экономического развития общества.

Возникновение самостоятельной инновационной теории происходит в начале XX ст. У истоков инновационной теории экономического развития стоял выдающийся украинский ученый М. Туган-Барановский, который на основе проведенного анализа сделал революционный вывод, противоречивший закону свободного рынка: не потребление и спрос управляют производством, а именно производство управляет потреблением, и это происходит из-за накопления капитала и его инвестирования в новые технологии и производства [2, с. 30].

Термин «инновация» в первое время означал «воплощение научного открытия, технического изобретения в новой технологии или в новом виде изделия» [3, с. 25]. Й. Шумпетер первым среди ученых разграничивает товарные и технологические изменения, доказывает, что именно массовое появление «новых комбинаций» способно засвидетельствовать начало подъема экономики. По мнению Й. Шумпетера, техническая инновация - это экономическое средство, примененное предпринимателем с надеждой повысить свою прибыль [3, с. 28]. То есть прибыль является результатом новых комбинаций. «Новые комбинации» - это обновления, выходящие за пределы